

Fragmentvertaling

Menno ter Braak, *Het nationaal-socialisme als rancuneleer*, 1937 (blz. 5 t/m 16)

Vertaald door Margarita Bonatsou

Μένο τερ Μπράακ, *Ο εθνικοσοσιαλισμός ως δόγμα της μνησικακίας*

Μετάφραση από τα ολλανδικά: Μαργαρίτα Μπονάτσου

Ο ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΩΣ ΔΟΓΜΑ ΤΗΣ ΜΝΗΣΙΚΑΚΙΑΣ

Έχει χαραχτεί πολύ έντονα στη μνήμη μου η απάντηση ενός γνωστού πρώην διπλωμάτη σε μια τυχαία ερώτηση σε μια τυχαία συζήτηση πριν από λίγα χρόνια: «Πιστεύετε ότι ο εθνικοσοσιαλισμός συνιστά πραγματικό κίνδυνο για τις Κάτω Χώρες;» «Ο εθνικοσοσιαλισμός, όχι βέβαια, μα αυτοί είναι ένα μάτσο αποτυχημένοι!»¹ Θυμάμαι ότι αυτή η διατύπωση μου προξένησε βαθιά εντύπωση, όχι τόσο λόγω της μερικής ακρίβειας του σχολίου, αλλά λόγω του κομψού-νωχελικού τόνου με τον οποίο ειπώθηκε, σαν να ήταν κάτι μπανάλ, κάτι με το οποίο ένας κύριος αδιαμφισβήτητης καλλιέργειας και καλών τρόπων δεν θα έκανε τον κόπο να ασχοληθεί πραγματικά.

Ένα μάτσο αποτυχημένοι: à la bonne heure, αλλά πόσο ισχυρό είναι αυτό το «μάτσο»; Μήπως δεν είναι «μάτσο», αλλά μάλλον στρατιά, μήπως είναι «η εξέγερση των μαζών»; Μήπως είναι ο αποτυχημένος που δεν μπορεί να καταπιεί την αποτυχία του το σύμβολο μιας νοοτροπίας που εκτείνεται πέρα από τις πραγματικές αποτυχίες και σίγουρα δεν μπορεί να αγνοηθεί νωχελικά; Είναι σε αυτή τη θανάσιμη νωχέλεια των λεγόμενων διανοουμένων, μεταξύ των οποίων μπορεί κανείς να συμπεριλάβει σίγουρα και τον εν λόγω διπλωμάτη, είναι σε αυτή την ευδαίμονα βεβαιότητα ότι δεν αποτελούν μέρος της «μάζας» και ότι αυτά τα «φαινόμενα κρίσης» θα περάσουν σε μια βελτιωμένη οικονομική συγκυρία, στην οποία οφείλουμε εν μέρει το γεγονός ότι το μάτσο των αποτυχημένων δεν συναντά σχεδόν καμία σοβαρή αντίσταση από ένα μέρος των εν λόγω διανοουμένων· έτσι όπως κατέρρευσαν οι Γερμανοί διανοούμενοι το 1933, έτσι θα καταρρεύσουν και οι Ολλανδοί διανοούμενοι (και όλοι εκείνοι που συνήθως περιλαμβάνονται εδώ, επειδή η έννοια δεν μπορεί να οριστεί αυστηρά), εάν το μάτσο των αποτυχημένων καταφέρει να καταλάβει την εξουσία, είτε χάρη στην καθολική ψήφο είτε με πραξικόπημα· μέσα, και τα δύο που, ανεξάρτητα από το πόσο ελάχιστα ελκυστικά είναι για τους λεπτολόγους διανοούμενους, είναι ιδανικά για να προαγάγουν τους αποτυχημένους σε τυράννους.

Σε ένα σημείο, ωστόσο, μπορώ να συμφωνήσω με τον διπλωμάτη: Ο εθνικοσοσιαλισμός είναι πράγματι ένα κίνημα αποτυχημένων. Δηλαδή, είναι ένα κίνημα εμπνευσμένο από τη

¹ Ο Τερ Μπράκ χρησιμοποιεί τον γαλλικό όρο «ratés» σε όλο το κείμενο.

μνησικακία, ή αν θέλετε, τη *ressentiment*, δύο όρους που καλύπτουν περίπου το ίδιο έδαφος,² η πολιτισμική σημασία των οποίων, εντούτοις, σπάνια εκτιμάται πλήρως. Αλλά είναι αυτή η μνησικακία αποκλειστικότητα του εθνικοσοσιαλισμού; Είναι ο αποτυχημένος, με την ευρύτερη έννοια της λέξης, απαραίτητα προσανατολισμένος προς τον εθνικοσοσιαλισμό; Από πού προέρχεται αυτή η μνησικακία που τώρα χύνεται στα θολά λύματα του Άντον Μούσερτ;³ Τέτοιου είδους ερωτήματα είναι αδύνατο να απαντηθούν αν κανείς, ακολουθώντας τον προαναφερθέντα διπλωμάτη, θεωρεί τους αποτυχημένους ένα «ματσάκι» και, εγώ, τη μνησικακία στην οποία βασίζεται η ύπαρξή τους, ένα εξαιρετικό φαινόμενο. Στην πραγματικότητα, η μνησικακία είναι ένα από τα πιο βασικά στοιχεία της κουλτούρας μας, με την οποία είναι άρρηκτα δεμένη· είναι πανταχού παρούσα, και ήταν ένα «προοπτικό λάθος» του 19ου αιώνα το ότι έστρεψε την προσοχή μόνο στην «καθολική παιδεία», αγνοώντας πως ήταν τουλάχιστον εξίσου σημαντική η παράλληλη εξέλιξη της μνησικακίας, η οποία τη συνόδευσε. Στο βαθμό που η κτήση πνευματικής καλλιέργειας γίνεται αντιληπτή περισσότερο ως δικαίωμα, η απόσταση μεταξύ αυτού του δικαιώματος στα πάντα και της πραγματικής κτήσης λίγων εισπράττεται περισσότερο ως αδικία· μια αδικία, ωστόσο, με ρίζες που είναι δύσκολο να εντοπιστούν, επειδή δεν μπορεί να ξέρει κανείς από πού πηγάζει αυτό το περίφημο δικαίωμα στην καλλιέργεια· ο αποτυχημένος, ο μνησικακός άνθρωπος, ξέρει μόνο ότι δεν μπορεί να ανεχθεί τα περισσότερα αποκτήματα του άλλου, ότι τον καίει να βλέπει τα προνόμια κάποιου άλλου· τον έχει άχτι, γιατί σε αυτό το άχτι βιώνει τουλάχιστον την ηδονή της μόνιμης δυσαρέσκειας· τρέφει σκέψεις εκδίκησης, όπως ο καλλιτέχνης την «τέχνη για την τέχνη», και είναι χαρακτηριστικό της επιθυμίας του για εκδίκηση ότι η εκτόνωσή της συνήθως δεν του προσφέρει ανακούφιση. Αντίθετα: ο αποτυχημένος που με κάποιον τρόπο καταφέρνει να απαλλαγεί από το άχτι του μετατρέπεται σε άτομο χωρίς πεπρωμένο, ένας αποτυχημένος στο

² Μεταφράζω ως «μνησικακία» την ολλανδική (δάνεια από τα γαλλικά) λέξη «*rancune*» του τίτλου. Ωστόσο, ο Ter Braak χρησιμοποιεί πολύ συχνότερα στο κείμενο, πάντα με πλάγια, την επίσης γαλλική, μη ενταγμένη στο ολλανδικό λεξιλόγιο, λέξη «*ressentiment*», με τη νιτσεική έννοιά της, την οποία αφήνω αμετάφραστη.

³ Anton Adriaan (Ad) Mussert, 1894-1946. Ηγέτης και εκ των ιδρυτών, το 1931, του ολλανδικού Nationaal-Socialistische Beweging (Εθνικοσοσιαλιστικό Κίνημα). Η ολλανδική εκδοχή του εθνικοσοσιαλισμού έλαβε το υψηλότερο ποσοστό της, π. 8%, στις επαρχιακές εκλογές του 1935. Το 1937, στις τελευταίες εθνικές εκλογές πριν τον πόλεμο, έλαβε μόλις 4,2%. Ο Μούσερτ συνεργάστηκε με τους Γερμανούς την περίοδο της κατοχής των Κάτω Χωρών. Επιπλέον, χρησιμοποίησε την εύνοιά τους για προσωπικό πλουτισμό, μέσω της εκβίασης Εβραίων εμπόρων και επιχειρηματιών. Συνελήφθη στις 7 Μαΐου 1945 στην απελευθερωμένη Ολλανδία, καταδικάστηκε σε θάνατο για εσχάτη προδοσία και εκτελέστηκε δια τυφεκισμού έναν χρόνο αργότερα. Βλ. A.A. de Jonge, «Mussert, Anton Adriaan (1894-1946)», στο *Biografisch Woordenboek van Nederland* (Βιογραφικό Λεξικό Κάτω Χωρών), URL: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn1/mussert> (12-11-2013).

τετράγωνο, ο οποίος θα ψάξει άλλους στόχους για το δηλητήριό του, εκτός εάν, όπως ο Χίτλερ, ναρκωθεί από την επίτευξη των ιδανικών της μνησικακίας και περιπέσει σε χαύνωση.

Επομένως, δεν μπορεί κανείς να θεωρήσει τη μνησικακία κάτι το εξαιρετικό σε μια κουλτούρα που, όπως η δική μας, έχει την τάση να παραχωρεί σε όλους ίσα δικαιώματα. Είναι η *ισότητα* ως ιδανικό, η οποία, δεδομένης της ανυπαρξίας, βιολογικά και κοινωνιολογικά, ίσων ανθρώπων, ανυψώνει τη μνησικακία σε πρώτης τάξεως δύναμη στην κοινωνία· γιατί όποιος δεν είναι ίσος με κάποιον άλλο, ενώ επιθυμεί να είναι ίσος, σε αυτήν την κοινωνία δεν μπαίνει στη θέση του με την έννοια της *κάστας* ή της *τάξης*, αλλά επιβραβεύεται! Θεωρητικά ο αγώνας του για ισότητα πιστεύεται ότι είναι δικαιολογημένος, ακόμη και από εκείνους που δεν θα διανοούνταν να κάνουν τίποτε εμπράκτως για την πραγμάτωση οποιασδήποτε μορφής ισότητας θα τους έβλαπτε! Αυτό είναι το μεγάλο παράδοξο της δημοκρατικής κοινωνίας, στην οποία όχι μόνο είναι παρούσα η μνησικακία, αλλά επιπλέον ενθαρρύνεται ως ανθρώπινο δικαίωμα!

Άρα, όποιος θέλει να αντιμετωπίσει τους αποτυχημένους και τη μνησικακία, θα πρέπει πρώτα να λάβει υπόψη του την καθολικότητα του ιδεώδους της ισότητας και, *κατά συνέπεια*, την καθολικότητα της μνησικακίας. Εύκολα μπορεί κανείς να φανταστεί μορφές κοινωνικής οργάνωσης στις οποίες η μνησικακία περιορίζεται σε άτυπες εκφράσεις, διότι περιστέλλεται άμεσα η επίδρασή της μέσω της παρουσίας ενός συστήματος καστών ή μιας έντονης ταξικής αντίληψης· μπορεί κανείς να φανταστεί μια κοινωνία στην οποία η ανισότητα είναι ιερή, ταμπού, και η ισότητα αποτελεί έγκλημα κατά της «αληθινής» τάξης. Αλλά στον κόσμο της δημοκρατίας δεν υπάρχουν κάστες, και μόνο απομεινάρια του μεσαιωνικού-χριστιανικού συστήματος των τάξεων, τα οποία διαβρώνονται καθημερινά από τη μνησικακία, και ειδικότερα την «καθαρή» *ressentiment*, όπως εκδηλώνεται στον εθνικοσοσιαλισμό· ένα προεκλογικό τεύχος του οργάνου της *ressentiment Volk en Vaderland*⁴ απεικονίζει την οικογένεια ενός αγρεργάτη και εκείνη του κόμη de Marchant et d' Ansembourg⁵ τη μία δίπλα στην άλλη με τον υπότιτλο: «Ένα μοναδικό ιδανικό ενώνει τον αγρεργάτη και τον κόμη». Το εν λόγω μοναδικό ιδανικό είναι

⁴ Το *Volk en Vaderland* (Λαός και Πατρίδα) ήταν η εβδομαδιαία εφημερίδα του ολλανδικού Nationaal-Socialistische Beweging (Εθνικοσοσιαλιστικό Κίνημα), η οποία κυκλοφόρησε μεταξύ 1933 και 1945.

⁵ Maximilianus Victor Eugène Hubertus Josef Maria (Max) κόμης de Marchant et d' Ansembourg (1894–1975). Γόνος οικογενείας που ανήκε στην καθολική αριστοκρατία της νότιας Ολλανδίας, βουλευτής και γερουσιαστής του Nationaal-Socialistische Beweging (Εθνικοσοσιαλιστικό Κίνημα). Διετέλεσε κυβερνήτης της επαρχίας του Λιμβούργου κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής των Κάτω Χωρών. Μετά την απελευθέρωση, καταδικάστηκε σε 15ετή φυλάκιση –εξέτισε εννέα έτη– ως συνεργάτης των Γερμανών. Πηγή: *Biografisch Woordenboek van Nederland 4* (Βιογραφικό Λεξικό Κάτω Χωρών 4), URL: <http://resources.huysens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/marchan>, Χάγη 1994, τελευταία αναθεώρηση 13-02-2018.

στη γλώσσα των ανθρώπων αυτών συνήθως «ο λαός», αλλά στην πραγματικότητα το μόνο που ενώνει τους «συντρόφους» που αγκαλιάζονται στην πρώτη σελίδα είναι η *ressentiment*, η οποία μετατρέπεται σε ανούσιο ρομαντισμό. Η μνησικακία δεν γνωρίζει διαφορές στάτους, αρκεί να υπάρχει ένας αγρεργάτης και ένας κόμης, οι οποίοι δεν είναι εκεί που θέλουν να είναι, και αντιτίθενται από κοινού στη «Μόσχα»! Αυτό δεν σημαίνει καθόλου ότι ο κόμης θα πάρει σοβαρά την «εθνική κοινότητα»⁶ και θα παραιτηθεί του στάτους του και θα γίνει αγρεργάτης ή ότι θα φέρει τον αγρεργάτη στο επίπεδό του· η ισότητα μέσω της εθνικής κοινότητας είναι ένα σύνθημα της *ressentiment*, η οποία *θεωρητικά* δεν ανέχεται καμία ανισότητα, αλλά κατ' αυτόν τον τρόπο χρησιμεύει ακόμα περισσότερο για να αποκρύψει τις υπάρχουσες ανισότητες στην πράξη. Η ρομαντική θεωρία είναι, ωστόσο, η ειδικότητα της μνησικακίας. Η δημιουργία νέων καστών και τάξεων υπό την έννοια της δημιουργίας νέων ανισοτήτων –που να αποτελούν ταμπό– είναι εντελώς αδύνατη για τον εθνικοσοσιαλισμό· ακόμη και το υψηλότερο σύμβολο της ιεραρχικής τάξης, ο *ηγέτης*, είναι «σύντροφος», του οποίου το χέρι μπορεί να σφίξει κανείς κατά τη διάρκεια ενός διαλείμματος σε μια συγκέντρωση, αν καταφέρει να περάσει από τον κλοιό των σωματοφυλάκων. Ο εθνικοσοσιαλισμός ισχυρίζεται ότι είναι η «πραγματική δημοκρατία»· ένα παράδοξο που λέει πολλά.

Από την άποψη αυτή, ο εθνικοσοσιαλισμός κάνει το ίδιο πράγμα με τον φιλελευθερισμό, τον σοσιαλισμό και τη δημοκρατία, αλλά χωρίς λεκτικούς διδακτισμούς περί ισότητας, διακηρύσσει την «ανώτερη ισότητα», για την οποία μπορεί σε κάθε περίπτωση να φτιάξει μόνο γελοίες εικόνες. Αυτό βρίσκεται στη φύση της υπόθεσης· επειδή ισότητα είναι, όπως και την εποχή του «ελευθερία, ισότητα, αδελφότητα», *η έλλειψη θετικής ανισότητας και τίποτα περισσότερο*· άρα μια μυθοπλασία, η οποία «φέρνει στη γη» τη χριστιανική «ισότητα των ψυχών ενώπιον του Θεού» και η οποία δεν μπορεί να γίνει κατανοητή ως τέτοια εκτός του πλαισίου των χριστιανικών μας καταβολών. Διαφοροποιούμαι, από αυτή την άποψη, από τον Μαξ Σέλερ, ο οποίος δεν θέλει να θεωρήσει τον χριστιανισμό υπεύθυνο για την ισότητα και τη *ressentiment*, και διατύπωσα αυτήν τη διαφορά απόψεων στο βιβλίο μου *Van Oude en Nieuwe Christenen* (Περί παλαιών και νέων χριστιανών), το οποίο κυκλοφόρησε περίπου την ίδια εποχή με αυτό το φυλλάδιο· ωστόσο, δεν είναι η κατάλληλη στιγμή για να ασχοληθούμε περαιτέρω με το παραπάνω θέμα, αφού εδώ επικεντρωνόμαστε μόνο στην ισότητα και τη *ressentiment* στις

⁶ Ο Ter Braak χρησιμοποιεί τον ολλανδικό όρο «*volksgemeenschap*», ο οποίος αντιστοιχεί στον γερμανικό «*Volksgemeinschaft*», εθνική κοινότητα, έθνος.

«σύγχρονες» μορφές τους. Ο Σέλερ έχει πει εκπληκτικά πράγματα σχετικά, και είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι τα διατύπωσε πριν από το 1919, προτού δηλαδή τεθεί θέμα φασισμού ή εθνικοσοσιαλισμού. Ο Σέλερ διέγινωσε τη μνησικακία βάσει πολύ λιγότερο «καθαρών» μορφών από αυτές που βλέπουμε εμείς σήμερα. Οι θεωρήσεις του σχετικά με τον μνησικάκο άνθρωπο ⁷ βασίζονται στη δημοκρατία και τον σοσιαλισμό. . . και, παρ' όλα αυτά, μου φαίνεται ότι ισχύουν κατ' εξοχήν για τον εθνικοσοσιαλισμό! Γιατί; Επειδή η αντίθεση μεταξύ δημοκρατίας και εθνικοσοσιαλισμού, ή μεταξύ σοσιαλισμού και εθνικοσοσιαλισμού, είναι *πολύ φευγαλέα*, πράγμα το οποίο υποδηλώνει, το πολύ, ότι υπάρχει διαφορά στον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνεται η *ressentiment*. Αυτή η διαφορά είναι μεν κεφαλαιώδους σημασίας, αλλά δεν αποδεικνύει επ' ουδενί ότι η δημοκρατία και ο σοσιαλισμός *απαλλάσσονται* από τη *ressentiment*. Αρκεί να σκεφτούμε τον Ρουσσώ, τον πατέρα της δημοκρατίας, χαρακτηριστικό τύπο μνησικάκου ανθρώπου, και τον Καρλ Μαρξ, ο οποίος χρειάστηκε μια απόλυτα λογική διαλεκτική για να φέρει στη ζωή στον τομέα της επιστημονικής αυστηρότητας μια κοσμοθεωρία που δεν θα μπορούσε να είχε γεννηθεί χωρίς τη μνησικακία απέναντι στην αστική τάξη. Δεν είναι παρατραβηγμένο να πούμε ότι η μνησικακία διαμορφώνει την κουλτούρα. Πρέπει να διαμορφώσει την κουλτούρα σε έναν κόσμο που δεν μπορεί να διαμορφώσει κουλτούρα εξαιτίας μιας *απαραβίαστης ανισότητας*. Διαμόρφωσε την κουλτούρα τον προηγούμενο αιώνα, το ίδιο και αυτόν που διανύουμε, όταν συνδέθηκε με τις έννοιες «ελευθερία», «ισότητα» και «αδελφότητα», αργότερα με τη «διαλεκτική ανάπτυξη»: μπορεί ακόμα να διαμορφώνει την κουλτούρα, αν έχουμε το θάρρος να *αναγνωρίσουμε ως μνησικακία αυτό που προέρχεται από τη μνησικακία* και να κάνουμε πέρα τις τυπολατρικές προκαταλήψεις των ντεμοντέ διανοουμένων που θέλουν να συνεχίσουν να ψάχνουν στο βάθος, ή την παντογνωσία των δογματικών μαρξιστών, που πιστεύουν στη διαλεκτική με την επιστημονική αυτοπεποίθηση και την ταπεινοσύνη του *σεχταριστή* που προστατεύει τα «ιερά και τα όσια».

Για να μην υπάρξει παρεξήγηση. Ακριβώς θεμελιώνοντας ότι ο φιλελευθερισμός, ο σοσιαλισμός και η δημοκρατία από τη μια πλευρά, και ο εθνικοσοσιαλισμός, από την άλλη, συνδέονται μεταξύ τους από τον κοινό παράγοντα της *ressentiment*, διαπιστώνω ότι η δημοκρατία είναι ανώτερη από τα φασιστικά και εθνικοσοσιαλιστικά ρεύματα που προέκυψαν

⁷ Max Scheler, *Über Ressentiment und moralisches Werturteil*, 1913, Ελληνική έκδοση, *Ο μνησικάκος άνθρωπος*, μτφρ. από τα γαλλικά Κωστή Παπαγιώργη, Ινδικτος 2002.

από αυτήν. Πόσο ανώτερη, είναι ήδη εμφανές από την «αληθινή» δημοκρατία που ισχυρίζεται ότι υπερασπίζεται η προσποίηση των δικτατόρων (Μουσολίνι, Χίτλερ, Στάλιν). Ακόμα και αυτοί οι άνθρωποι, που μοιάζει να είναι πιο μακριά από τον οποιονδήποτε από την ιδέα της δημοκρατίας, αναγκάζονται να την αναγνωρίσουν ως την υψηλότερη και απόλυτη αρχή. Δεν μπορούν πλέον να θεωρούνται απόλυτοι τύραννοι, *κοντοτιέροι* ή απόλυτοι δεσπότες· η δημοκρατία τύπτει τη συνείδησή τους. Για αυτόν τον λόγο: ας είναι για εμάς η δημοκρατία η ήσυχη συνείδησή μας. Ας μην τη συγχέουμε με τον κοινοβουλευτισμό ή άλλες δευτερεύουσες λειτουργίες, αλλά ας είμαστε ενθουσιώδεις δημοκράτες, ακριβώς *απαλλάσσοντας* τη δημοκρατία από τη μη κριτική! Διότι, πέραν της δημοκρατίας, στην Ευρώπη υπάρχει μόνο η *αντίδραση*, η οποία, φορτωμένη με *ressentiment*, ποθεί το παρελθόν. Στη δημοκρατία, αντιθέτως, η *ressentiment* έχει τουλάχιστον την ελευθερία να αυτοδιαγνωσθεί και επομένως να αυτοδιαμορφωθεί. Ένα από τα ανεκτίμητα πλεονεκτήματα της δημοκρατίας είναι η έλλειψη παραπλανητικών ποικιλμάτων και ρομαντικών «βεγγαλικών» – η ψευδοατμόσφαιρα του εθνικοσοσιαλισμού.

Γνωρίζω πολύ καλά ότι με αυτά τα επιχειρήματα έχω καταλήξει σε αρκετά διαφορετικά συμπεράσματα από ορισμένους διανοούμενους, οι οποίοι θαυμάζουν τη δημοκρατία με πολύ αλλιώτικο τρόπο. Για αυτούς, χονδρικά, η αντίθεση μεταξύ δημοκρατίας και εθνικοσοσιαλισμού είναι πάντα είτε ηθική είτε αντίθεση μεταξύ «αλήθειας» και «ψεύδους». Εξ ου και καταβάλλουν μεγάλη (σχεδόν υπερβολική) προσπάθεια να εκθέσουν τα λεγόμενα «δόγματα» του εθνικοσοσιαλισμού, και με λίγη καλή προσπάθεια να ανακαλύψουν ακόμα και θετικές πτυχές, έστω κι αν αυτές οι θετικές πτυχές στη συνέχεια αναιρούνται, κατά τη γνώμη τους, από τις διαστρεβλωτικές ερμηνείες των εθνικοσοσιαλιστών θεωρητικών. Αν δεν υπήρχε, συνολικά, τίποτα θετικό στον εθνικοσοσιαλισμό, σύμφωνα με το σκεπτικό των «ηθικών», δεν θα είχε δύναμη έλξης, δεν θα είχε τη δυνατότητα, εδώ και αλλού, να διαταράξει τη συνείδηση των ανθρώπων. Πρόκειται περί ηθικής ερμηνείας, η οποία, προσωπικά, μου φαίνεται αβάσιμη. Εδώ δεν έχουμε να κάνουμε με ένα ζήτημα καλού και κακού, αλλά με την ψυχολογία της «δύναμης έλξης», στην οποία μπορεί κανείς να σκεφτεί μόνο με όρους ψυχολογίας της διαφήμισης και ανταπόκρισης του μέσου ανθρώπου του 20ού αιώνα στις διαφημίσεις. «Θέλουμε να προσπαθήσουμε να είμαστε αντικειμενικοί», γράφει ένας άλλος κριτικός σχετικά με το *Mythus' des 20. Jahrhunderts*, του Ρόζενμπεργκ «αναγνωρίζοντας τη μερική αλήθεια η οποία, όχι χωρίς επιδεξιότητα, γράφεται με πάθος, και απορρίπτοντας ό,τι είναι ψεύτικο και ωμό, μοιραίο και

δυσφημιστικό»· αυτή είναι η αντικειμενικότητα που ελπίζει να εφαρμόσει ένα απατηλό φίλτράρισμα σε ένα βιβλίο, για το οποίο μπορεί κανείς να πει μόνο ότι τα γεγονότα έχουν ξαφριστεί από την εγκυκλοπαίδεια και έχουν συναρμοστεί με αναμφισβήτητη ικανότητα και με γνώμονα το άσπρο-μαύρο μοτίβο της απόλυτης μνησικακίας (μίσος για τους Εβραίους και τη χριστιανική Εκκλησία)! Αυτοί οι αντίπαλοι του εθνικοσοσιαλισμού παραμένουν ακόμα τόσο αφελείς, ώστε να βλέπουν ίχνη «καλοσύνης» ή «αλήθειας» σε έναν τύπο ατόμου του οποίου η διαφημιστική αξία έγκειται ακριβώς στην εξής συνθήκη: στο ότι δεν έλκεται πλέον από το ηθικό καλό-κακό και το επιστημονικό ορθό-λάθος!

Θα μπορούσε κανείς να εξηγήσει την τόση αφέλεια μόνο με το γεγονός ότι οι εν λόγω παρατηρητές λησμονούν εξαρχής να παρατηρήσουν τον εαυτό τους, και ως εκ τούτου δεν διακρίνουν την καθολικότητα της *ressentiment*, ακόμα και στην καλοσύνη, ακόμα και στην αλήθεια· διαφορετικά, θα έπρεπε να συνειδητοποιήσουν ότι η θεμελιώδης αντίθεση (γενικά) μεταξύ δημοκρατίας και εθνικοσοσιαλισμού δεν μπορεί να αναζητηθεί στη σφαίρα της ηθικής ή του αντικειμενικά έγκυρου (επειδή μπορεί κανείς να φανταστεί εύκολα καλούς εθνικοσοσιαλιστές και αντικειμενικούς εθνικοσοσιαλιστές). Ο Σέλερ μπόρεσε να συνεχίσει την ανάλυσή του σχετικά με τη *ressentiment*, η οποία ορισμένες φορές μοιάζει με προφητεία της εθνικοσοσιαλιστικής επιδημίας, με βάση όσα γνώριζε για τη δημοκρατία και τον σοσιαλισμό. Γεγονός που από μόνο του συνιστά απόδειξη υπέρ της υπόθεσης που συχνά υπερασπίζομαι και θα υπερασπιστώ και πάλι εδώ, ότι ο εθνικοσοσιαλισμός δεν είναι το αντίθετο, αλλά η *πραγμάτωση* της δημοκρατίας και του σοσιαλισμού, όχι η ακύρωση αλλά η *διαστροφή* της δημοκρατίας και του σοσιαλισμού· η διαστροφή της δογματικής δημοκρατίας και του δογματικού σοσιαλισμού, για να εξηγούμαστε, η οποία δεν μπορεί να ταυτιστεί με το δημοκρατικό γίγνεσθαι, μέσα στο οποίο ζούμε και πάνω από το οποίο δεν γνωρίζουμε υψηλότερη αρχή. Όποιος θέλει να αντιταχθεί στον εθνικοσοσιαλισμό πρέπει να αντιταχθεί και στη δημοκρατία και στον σοσιαλισμό στην ίδια φρασεολογία, την οποία, κατ' εξοχήν, αντιμάχεται στον εθνικοσοσιαλισμό· διότι ο εθνικοσοσιαλισμός είναι η *πλήρης χειραφέτηση* της *ressentiment* που στη δημοκρατία και στον σοσιαλισμό δεσμεύεται από συγκεκριμένους κανόνες του παιχνιδιού, οι οποίοι σε κάποιο βαθμό μπορούν να τη «σχηματοποιήσουν». Μόλις προσπαθήσει κανείς, ωστόσο, να σχηματοποιήσει τον εθνικοσοσιαλισμό, θα καταστεί σαφές ότι, εκτός από τη *ressentiment* και τη σχετική «πολιτική των περιστροφών», *δεν είναι τίποτα*: είτε θα καταρρεύσει σε ακραίο εθνικισμό είτε θα χάσει τους πιστούς του από τον ακραίο σοσιαλισμό ή

τον κομμουνισμό. Υπάρχει ένα χρήσιμο παράδειγμα για την προέλευση της εθνικοσοσιαλιστικής *ressentiment* από τη δημοκρατική. Ο Σέλερ έγραψε τα ακόλουθα για την κριτική, όπως αυτή ασκείται από τον μνησικάκο άνθρωπο:

«Αυτό το είδος κριτικής, που θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει ως “μνησικάκη κριτική”, εμπεριέχει το εξής στοιχείο: η βελτίωση των συνθηκών στις οποίες ασκείται κριτική δεν παρέχει ικανοποίηση, όπως θα συνέβαινε με την εποικοδομητική κριτική, αλλά προκαλεί απλώς δυσαρέσκεια, γιατί καταστρέφει την αυξανόμενη ευχαρίστηση που προσφέρεται από τη γενικευμένη απέχθεια και άρνηση προς τα πάντα. Μπορούμε να πούμε για πολλά σύγχρονα πολιτικά κόμματα ότι τίποτα δεν τα ενοχλεί περισσότερο από τη μερική ικανοποίηση των αιτημάτων τους ή από την εποικοδομητική συμμετοχή των εκπροσώπων τους στη δημόσια ζωή, διότι μια τέτοια συμμετοχή χαλά τη χαρά της αντίθεσης. Είναι ίδιον της “μνησικάκης κριτικής” ότι δεν “επιθυμεί” στα σοβαρά να ικανοποιηθούν τα αιτήματά της· δεν ασκεί κριτική για να θεραπεύσει το κακό, χρησιμοποιεί το κακό απλώς ως πρόσχημα για ύβρεις».⁸

Σημειωτέον ότι, παρόλο που ο Σέλερ δεν αναφερόταν σε εθνικοσοσιαλιστικά κόμματα, σαν το γερμανικό NSDAP ή το ολλανδικό NSB, δηλαδή τα κατ’ εξοχήν κόμματα της *ressentiment*, είναι ακριβώς αυτά τα κόμματα για τα οποία ισχύουν με ανατριχιαστική ακρίβεια τα λόγια του, ακριβώς αυτά τα κόμματα που πραγματώνουν αυτό που είχε ήδη αποκαλύψει ο Σέλερ στη δημοκρατία, η οποία τουλάχιστον εξακολουθούσε να μοιράζεται ένα εποικοδομητικό έργο με την κριτική για την κριτική, κατά το “η τέχνη για την τέχνη”, της μνησικακίας. Στην πραγματικότητα είναι να απορεί κανείς που ο φασισμός και ο εθνικοσοσιαλισμός δεν εμφανίστηκαν νωρίτερα, προκειμένου να αποδείξουν ότι μέχρι τώρα παίζαμε με τη δημοκρατία μόνο τα προκαταρκτικά παιχνίδια, ότι ο πραγματικός αγώνας για τη δημοκρατία μόλις ξεκίνησε, τώρα που η *ressentiment* έχει απελευθερωθεί από τα δεσμά της και ο μνησικάκος άνθρωπος δεν επιθυμεί πλέον να ασχολείται με τα παραδεδομένα (όπως η καθαρότητα της επιστήμης και η ελευθερία του ατόμου). Ο πραγματικός αγώνας για τα δημοκρατικά ελάχιστα ξεκινά μόνο τώρα, τώρα που η δημοκρατία ως μέγιστο αποκαλύπτεται ανοιχτά ως εθνικοσοσιαλισμός, και τα «οικουμενικά δικαιώματα» φαίνεται να αποτελούνται από το δικαίωμα όλων χωρίς περιορισμό να μισούν, να απεχθάνονται και να φυλακίζουν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης εκείνους που δεν

⁸ Η μετάφραση του αποσπάσματος του Max Scheler έχει γίνει από την ολλανδική μετάφραση που παραθέτει ο Ter Braak.

θεωρούν την ισότητα των κλομπ το υψηλότερο ιδανικό και θεωρούν τον «ηγέτη» το απόλυτο σύμβολο της υστερίας της *ressentiment*.

«Η αντίθεση ως αρχή»· το μίσος για το μίσος (για την ευχαρίστηση που δημιουργεί η *ressentiment* για όσους δεν μπορούν να τη σχηματοποιήσουν)· η παθιασμένη επιθυμία για κάτι που δεν επιθυμούν πραγματικά, γιατί το μόνο που θα κάνει η εκπλήρωσή της θα είναι να περιορίσει τις ευκαιρίες για μίσος· το άμεσο πέρασμα από το ένα παράπονο στο άλλο, όταν τυχαία κάποιος εκλείπει, προκειμένου, πάνω απ' όλα, να μην χαθεί καθόλου έδαφος ανάμεσα στο κοινό της *ressentiment*· η μαζική «παραγωγή *ressentiment*», η οποία, ωστόσο, διαπράττει τις μεγαλύτερες βλακείες σε κρίσιμες στιγμές, διότι αυτή, ως προϊόν της «καθαρής» *ressentiment* η ίδια, δεν έχει καμία ψυχολογική αντίληψη για τις δυνάμεις που λειτουργούν εναντίον της μνησικακίας (πλήρωση, ικανοποίηση, αξιοπρέπεια κτλ.). . . όλα αυτά εμφανίζονται στο NSB, την εθνική μας εκδοχή της μεγάλης Ευρωπαϊκής Διεθνούς της *Ressentiment*, οι προσπάθειες της οποίας να φαίνεται αυστηρά εθνική συνεχίζουν να εξοκείλουν άθλια στην πλήρη αδυναμία του ανθρώπου της καθαρής μνησικακίας να είναι οτιδήποτε άλλο εκτός από *ψεύδο*-. Είναι ψευδο-ηρωικός, ψευδο-λαϊκός, ψευδο-ευπρεπής, ψευδο-γερμανικός. . . αλλά πίσω από όλα αυτά τα *ψεύδο*- βρίσκεται η *ressentiment*, πίσω από όλη την ψευδο-θετικότητα υπάρχει η «αντίθεση ως αρχή». Όταν το φιορίνι υποτιμάται, μέσα σε 24 ώρες το υποτιμημένο φιορίνι γίνεται αντικείμενο προπαγάνδας της *ressentiment*, επειδή το φιορίνι της αφθονίας δεν μπορεί πλέον να αποτελέσει αντικείμενο προπαγάνδας· το αντικείμενο της οικονομίας, το ίδιο το φιορίνι, δεν παίζει κανέναν ρόλο, ας το έχουμε υπόψη μας αυτό. Εδώ το φιορίνι δεν είναι υλικό αντικείμενο, ούτε μέσο ανταλλαγής, ούτε νόμισμα, ούτε οικονομικό σύμβολο, αλλά απλώς μια λέξη που μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει αυθαίρετα για συγκεκριμένους μνησικάκους ελιγμούς. Έτσι, για τον Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ δεν υπάρχει κανένα επιστημονικό πρόβλημα, υπό την αξιοσέβαστη έννοια που έδιναν οι γενειοφόροι μελετητές του προηγούμενου αιώνα σε ένα επιστημονικό πρόβλημα· τα γεγονότα της ιστορίας είναι για αυτόν εκ των προτέρων απλώς και μόνο υλικό για κατάταξη στην ιεραρχία της *ressentiment*, η οποία έχει μόνο δύο στρατόπεδα: το αντικείμενο του μίσους και την πλευρά που το μισεί· την πλευρά που *δικαίως* μπορεί και πρέπει κανείς να μισεί απέναντι στην πλευρά από την οποία *δικαίως* εκφράζεται το καθολικό μίσος. Οτιδήποτε άλλο είναι *ψεύδο*-, και όποιος ψάχνει για ψήγματα «αλήθειας» με την καλόπιστη μυωπία του ντεμοντέ κριτικού είναι καταδικασμένος να απογοητευτεί.